

MYSTERIÓZNA TVÁR RUSKA

G. P. FEDOTOV: O sviatosti, intelligencii i boľševizme (O svätosti, intelligencii a boľševizme). Sankt-Peterburg, Izdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta 1994, 152 s.

"V Rusku dejiny zvlášť obľubujú kľukaté cesty."
G. P. Fedotov

Súbor jedenástich štúdií významného ruského mysliteľa Georgija Petroviča Fedotova zaplňa ďalšiu medzeru na mozaikovom obraze sociálnofilozofického myslenia ruského porevolučného exilu. Fedotov (1886-1951) nebol medzi intelektuálmi "odídenými" z Ruska v r. 1922, vystáhoval sa do Francúzska až r. 1925. Dovtedy mal za sebou mladosť typického revolučného inteligenta, absolvoval vyhnanstvo, roky štúdia histórie, učiteľskú i prekladateľskú činnosť, aj šesťročné aktívne pôsobenie v nábožensko-filozofickom krúžku Bratstvo Krista a sloboda. V r. 1926-1940 prednáša v Paríži na Teologickom inštitúte dejiny západnej cirkvi, latinčinu a hagiológiu. Vydáva dve knihy o ruskom stredoveku: *Sväti starého Ruska* (1931) a *Duchovné verše (Ruská ľudová viera)* (1935). Priateli sa najmä s nezávislým N. Berďajevom a prispieva do viacerých (nielen emigrantských) časopisov. Jeho bohatá a brilantná historická, filozofická a náboženská publicistika vyšla po jeho smrti v šiestich zväzkoch. V r. 1931 spolu s I. Fondaminským a F. Stepunom zakladá v Paríži ojedinelý časopis *Nový hrad*, v ktorom sa dôsledne obhajuje možnosť spojenia kresťanstva s demokraciou a slobodou osobnosti a zásadne sa odmietajú všetky prejavy akejkoľvek totality. Po obsadení Francúzska Nemcami sa Fedotovovi podarilo za dramatických okolností ujsť do USA, kde pôsobil ako profesor histórie a písal v angličtine svoje základné diela *The Russian Religious Mind* (1946) a *A Treasury of Russian Spirituality* (1948).

Filozoficko-historická esejistika G. Fedotova nadväzuje na tradíciu P. Čaadajeva, V. Soloviova, N. Michajlovského a iných ruských filozofov. Má myšlienkovú hĺbku, je výstižná a literárne skvostná. Ako formu historického výkladu využíva často tzv. paradoxálnu dialektiku, čo autorovi umožňuje napr. jediným aforizmom vystihnúť podstatu problému alebo javu. Celú históriu a tragédiu ruskej inteligencie charakterizuje napr. takýmto jadrným výrokom: "Celé storočie (18. st. - R. K.) šla s cárom proti ľudu skôr, ako sa obrátila proti cárovi i proti ľudu (1825-1881), a napokon vykročila s ľudom proti cárovi (1905-1917)."

Editor publikácie A. F. Zamalejev chcel predstaviť Fedotova predovšetkým ako sociálneho filozofa. Vybrané štúdie zaradil do dvoch tematických okruhov: I. Tri odbočenia Ruska; II. Od pokánia k slobode. V prvej časti dominuje Fedotovovo vnímanie tragiky ruskej histórie, naplnené zároveň jeho vierou v národnú obrodu, v obrodu povedomia Veľkého Ruska a jeho veľkolepej kultúry. Tvár Ruska (to je aj názov state z r. 1918), to je jeho prítomnosť i minulosť a Fedotov pevne verí, že aj budúcnosť, pretože svet podľa neho potrebuje Rusko, takže jeho spása je záležitosťou svetovej kultúry.

Túto tému rozvíja aj v neskoršej štúdií *Bude existovať Rusko?* (1929). Je pozoruhodné, že Fedotov už vtedy predvídal nebezpečenstvo rozpadu ZSSR v okamihu pádu komunistickej diktatúry. Preto aj na otázku položenú v názve neodpovedá jednoznačným "áno!", ale mobilizujúcim "kondicionálom": "To závisí od nás." Pritom z troch faktorov (cirkev, kultúra, štát), podieľajúcich sa na národnom obrodení, dôraz jednoznačne kladie na kultúru: "Zjednotenie národov Ruska sa nemôže utvárať len prostredníctvom náboženskej idey. Tu nás viery nezjednocujú, ale rozdeľujú. No tým, čo národy duchovne priťahuje, bola a zostáva ruská kultúra. Cez ňu sa zapájajú do svetovej civilizácie." (s. 28). Fedotov poukázal na hlbinné historické korene "nacionálnych chorôb", akými sú šovinizmus, nacionalizmus, národný indiferentizmus a nihilizmus, ako aj na zodpovednosť ruskej inteligencie za "národnú hluchotu". Celkom aktuálne znie i dnes jeho apel na nevyhnutnosť "zmieriť sa s mnohohlasnosťou" (reálnou i ako princípom vôbec), ako aj na výchovu k národnej tolerancii.

Stotožnenie ruského a pravoslávneho pokladal za "rozšírené nedorozumenie", zdôrazňoval, že národné v kultúre je neredukovateľné len na náboženské - zahŕňa do seba aj umeleckú tvorbu, filozofické myslenie, hospodárske a politické organizácie. V stati *Národné a ekumenické* (1928) to vyjadril lapidárne: "Pravoslávne, to je celosvetové, to je pre všetkých. Ruské je iba pre nás." (s. 34). Pohnuté osudy staroruskej kultúry, predovšetkým ruskej cirkvi, sa zasvätené pertraktujú v rozsiahlej eseji *Tragédia staroruskej svätosti* (1931). Dôkladné štúdium ruských svätých umožňuje Fedotovovi za "zlatý vek" ruskej svätosti pokladať 15. storočie.

Zásadný význam pre pochopenie Fedotovových názorov má štúdiá *Sociálny význam kresťanstva* (1933), ktorej leitmotívom je myšlienka: Nejde o to, aby sme prekliali socializmus, ale aby sme ho vyrvali Marxovi a navrátili Kristovi. Práve to oprávňuje niektorých autorov nazývať Fedotova Donom Quijotom kresťanského socializmu. Fedotov sa snaží zmieriť socializmus s kresťanstvom, domnieva sa, že práve v socializme sa prejavuje všefudská, univerzálna podstata kresťanstva, vyzdvihuje komunistický ideál raného kresťanstva i "sociálneho ducha" mnohých kresťanských organizácií (sociálny ideál), mravné a tvorivé sily kresťanstva. Vyzýva ho preto k aktívnej účasti na premene sveta.

Zjednocujúcim prvkom štúdií zaradených do druhej časti publikácie je Fedotovov zápas o slobodu osobnosti. Polemizuje s Berďajevovým rozlišovaním formálnej a reálnej slobody. Považuje za nevyhnutné upresniť, konkrétne akú sféru slobody máme na mysli: hospodársku, politickú, intelektuálnu či slobodu v každodennom živote? (*O slobode formálnej a reálnej*, 1936). Na rozdiel od "formálnej slobody", ktorá sa podľa neho vždy nejakým spôsobom realizuje, pripúšťa nebezpečenstvo formalizácie demokracie (*O demokracii formálnej a reálnej*, 1936). Ako najodpuudzujúcejšie príklady formálnej demokracie uvádza sovietske Rusko (v jeho ústave), hitlerovské Nemecko a všetky typy demokratického cezarizmu (plebiscit): "Všetci alebo takmer všetci tyrani vládnu v mene ľudu." (s. 84).

Fedotovov trvalý záujem o problémy socializmu sa prezentuje najmä v štúdiách *Čo je socializmus?* (1932) a *Listy o socializme* (1940). Socializmus chápe ako spoločnosť celkom nového typu, ktorú ešte svetové dejiny nepoznajú, no za ktorou je zjavná tradícia robotníckeho hnutia i pátos mravnej idey. Preto svoju analýzu

sústreduje na konkrétne aspekty socializmu: 1. racionálna organizácia hospodárstva; 2. sociálne zabezpečenie; 3. sociálna demokracia (inými slovami: spoločnosť práce). Sovietske zriadenie hodnotí ako totalitárne ("askéza zla", "peklo") a konštatuje, že si ho "nemožno odteraz mýliť s ideou socializmu, s jeho 'dušou' alebo, prozaicky povedané, s jeho cieľom" (s. 97). V *Pravde porazených* (1933) Fedotov pri príležitosti 15. výročia Októbrovej revolúcie priamo konfrontuje bod za bodom dobrodenia a zločiny sovietskej moci, aby napokon dospel k záveru, že bolševici postupne premenili na zločiny všetky svoje dobrodenia, ako aj kapitál samotnej revolúcie. "Bolševická ideokracia je satanokracia samým obsahom svojich ideí." (s. 113). Bolševizmus je podľa jeho názoru popretím mravnosti a akéhokoľvek humanizmu, preto sa s ním nikdy nemožno zmieriť. Z toho pramení aj jeho povestný výrok: "Bolševikom odpustíme, ale bolševizmu nikdy."

Fedotovovou nespornou zásluhou je to, že ako jeden z prvých podrobil zásadnej kritike kult Stalinovej osobnosti, odhalil príbuznosť stalinizmu a fašizmu. Tieto svoje názory explicitne prezentoval v štúdiu *Stalinokracia* (1936), v ktorej označil Stalina za despotickeho vládcu ("červený cár") a jeho režim za bolševickú monarchiu, nadväzujúcu na tradíciu cárskeho samoderžavia.

Čitateľov, ktorých by oslovil tento originálny mysliteľ a dokázali by zároveň oceniť (doslova vychutnať) kvality jeho literárneho talentu, odkazujem na publikáciu *O Rossii i russoj filozofskej kulture* (Moskva 1990), v ktorej sa nachádza Fedotovova vynikajúca esej *Tragédia inteligencie* z roku 1926.

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR